

Kritik mot Värmlands tingsrätt för att uppgifter om en underårig misstänkt skickades till en förälder som inte var vårdnadshavare

Beslutet i korthet: Sedan polisen skickat in en framställning om offentlig försvarare för en underårig som var misstänkt för brott registrerade tingsrätten båda föräldrarna som vårdnadshavare trots att endast mamman var det. Tingsrätten bedömde preliminärt att det inte fanns något behov av försvarare och underrättade den misstänkte om det. Samma underrättelse skickades för kännedom till bägge föräldrarna.

Under en förundersökning råder enligt 35 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen som huvudregel sekretess för uppgifter om identiteten på den misstänkte. Till följd av tingsrättens hantering av aktörsuppgifterna i målet fick dock pappan kännedom om att en brottsutredning mot sonen pågick. Även om det inträffade framstår som ett enskilt misstag finner JO att tingsrätten inte kan undgå kritik.

I beslutet gör JO vissa uttalanden om bl.a. underrättelser under rättegången till andra personer än vårdnadshavare när en underårig är misstänkt för eller står åtalad för brott.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 6 september 2019 klagade AA på Värmlands tingsrätt med anledning av att tingsrätten i ett brottmål där hennes son var misstänkt hade skickat handlingar till sonens pappa och därefter lämnat ytterligare information till pappan trots att han inte var vårdnadshavare.

Utredning

JO tog del av bl.a. ett dagboksblad, en underrättelse till den misstänkte samt tingsrättens dom. Det framkom att en kopia av underrättelsen hade skickats till två personer som uppenbarligen var föräldrar till den misstänkte. Underrättelsen var ställd till den misstänkte och gällde frågan om en offentlig försvarare skulle förordnas. Vidare framgick av dagboksbladet att tingsrätten, efter ett telefonsamtal fem dagar senare från en av föräldrarna, hade kontrollerat i Infotorg vem som var vårdnadshavare till den misstänkte och då hade uppmärksammat att den andre föräldern inte var det.

JO uppmanade tingsrätten att lämna upplysningar om och yttra sig över det som hade förts fram i anmälan. Av remissvaret skulle särskilt framgå vilka kontroller som tingsrätten hade gjort i fråga om vårdnadshavare till den misstänkte innan underrättelsen expedierades och hur uppgifter om vårdnadshavare till den misstänkte hade registrerats i målhanteringssystemet Vera under handläggningen av brottmålet.

Tingsrätten (lagmannen BB) uppgav i ett remissvar följande.

Tingsrättens handläggning

Värmlands tingsrätts mål B [...] inleddes den 11 juli 2019 med en framställan från polisen om att en femtonårig pojke misstänkt för ringa narkotikabrott och brott mot knivlagen begärde offentlig försvarare. I målhanteringssystemet Vera registrerade tingsrätten pojken och båda föräldrarna. Båda föräldrarna registrerades såsom vårdnadshavare. Detta var fel, eftersom pojkens mamma var ensam vårdnadshavare. Identitetsuppgifterna för alla tre belades med sekretess.

Tingsrätten gjorde samma dag en preliminär bedömning att en offentlig försvarare inte skulle förordnas. Till pojken och till bägge föräldrarna skickades en underrättelse om tingsrättens preliminära bedömning och om att den som ändå ansåg att en offentlig försvarare skulle förordnas kunde utveckla skälen för det inom viss tid. Trots sekretessen skickades alltså underrättelsen till pojkens pappa, som inte var vårdnadshavare.

I anmälan till JO står att när pappan fått brevet från tingsrätten, kontaktade pappan tingsrätten och fick upplysningar om vad som hänt, mot pojkens vilja. Jag kan inte kommentera detta, eftersom någon dokumentation inte finns av ett sådant samtal och ingen minns detta så här långt efteråt.

Den 16 juli 2019 ringde pojkens mamma till tingsrätten och påpekade att pojkens pappa inte var vårdnadshavare, varför underrättelsen inte borde ha skickats till denne. I Vera finns antecknat att den handläggare som tog emot samtalet vid en kontroll i Infotorg konstaterade att mammans uppgift var korrekt att pappan inte var vårdnadshavare.

Samma dag, den 16 juli 2019, väckte åklagaren åtal mot pojken för brott mot knivlagen och ringa narkotikabrott. Eftersom åtal var väckt hävde tingsrätten sekretessen för pojkens identitetsuppgifter.

Målet avslutades med dom den 3 oktober 2019. Pojken dömdes för de åtalade brotten till 30 dagsböter om 50 kr. Domen har fått laga kraft.

Offentlighets- och sekretesslagen samt tingsrättens handläggningsrutiner

När polisen anmälde att det fanns en begäran om offentlig försvarare i polisens brottsutredning gällde enligt 35 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (OSL) sekretess i tingsrätten för pojkens identitetsuppgifter. Sekretessen gällde inte gentemot pojkens vårdnadshavare (se 12 kap. 3 § OSL), dvs. pojkens mamma. Däremot gällde sekretessen gentemot pojkens pappa, eftersom han inte var vårdnadshavare.

Tingsrätten har antagit interna rutiner benämnda Handläggningsrutiner för brottmål. Av avsnitt 1 framgår bl.a. att när ett nytt mål registreras ska vårdnadshavare till minderårig registreras. I avsnitt 2.8 behandlas sekretess. Härunder finns bl.a. följande text (icke relevanta delar är utelämnade).

2.8.2 Sekretess vid framställan om offentlig försvarare eller målsägandebiträde Före åtal

- När framställan om offentlig försvarare eller målsägandebiträde kommer in, och även de handlingar där identiteten framgår, sekretessmarkeras alltid den

misstänktes respektive målsägandens identitet (POM-uppgifter och adressuppgifter) i VERA.

- Aktuell bestämmelse som ska anges i VERA (under ”kompletterande text till sekretess”) är 35 kap. 1 § OSL; det ska framgå att det gäller den misstänkte/målsägandens identitet (med hänvisning till bilaga/sida i framställan om åklagaren har gett in sekretessbilaga). Även datum när markeringen görs och vem som gör den ska framgå.
- Om framställan *bifalls* behöver man i förordnandet inte ange att sekretessen ska bestå, som det var tidigare, utan det gäller automatiskt. I förordnandet anges den misstänkte/målsäganden och eventuella vårdnadshavare som ”Sekretess A” (eller B, C etc. för respektive aktör).

- Om någon *begär att få ut* identiteten på en misstänkt/målsägande eller handlingar där dessa uppgifter framgår upplyses denne om att uppgiften är sekretessmarkerad. Om personen i fråga ändå begär ut uppgiften eller handlingen får domare fatta avslagsbeslut.

Ett särskilt avsnitt finns i handläggningsrutinerna om ungdomsmål (avsnitt 4.2). Sekretess behandlas inte i det avsnittet. Nämnas kan dock att det i olika sammanhang talas om åtgärder som vidtas gentemot ”vårdnadshavare”. Föräldrar som inte är vårdnadshavare nämns inte.

Mitt yttrande om felet

Jag kan konstatera att tingsrätten har gjort fel när handlingar utvisande att pojken var misstänkt för brott lämnades ut till pojkens pappa. Jag beklagar det inträffade.

Jag har diskuterat handläggningen med den domstolshandläggare som registrerade målet. Vi har konstaterat att felet uppkom vid registreringen av målet. Vi har dock inte hittat anledningen till att pappan i Vera lades in som vårdnadshavare, trots att han inte var det. Detta borde inte vara möjligt, eftersom en kontroll sker med folkbokföringen.

Målet har efter registreringen fördelats på en av tingsrättens målavdelningar. En annan domstolshandläggare har där gjort den preliminära bedömningen att offentlig försvarare inte skulle utses samt skickat underrättelsen om detta till bl.a. pappan. Jag har diskuterat handläggningen även med den domstolshandläggaren. Domstolshandläggaren har utgått från den i Vera registrerade uppgiften att pappan var vårdnadshavare. Att de redan registrerade uppgifterna godtogs har jag ingen synpunkt på.

Även om det inte ändrar det faktum att tingsrätten har gjort fel, kan jag konstateras att det endast fem dagar senare, när åtal väcktes, blev offentligt att pojken var åtalad för brott. När åtal hade väckts fanns det inte längre någon grund för domstolen att vägra utlämnande av handlingarna till pappan.

Mina överväganden för att undvika framtida fel

Jag avser att vid ett av mina återkommande utbildningstillfällen för domstolshandläggarna redogöra för det inträffade och då påpeka vikten av att sekretessbestämmelserna följs.

Jag har övervägt om en rutin bör införas i tingsrättens handläggningsrutiner om att det vid kontakter med underårigas föräldrar i mål med sekretess bör kontrolleras om den i Vera inlagda registreringen av vårdnadshavare är riktig. Såvitt vi vid tingsrätten vet har det inte före eller efter denna händelse gjorts något liknande fel. Ett införande av nämnda kontroll skulle bli ett extra arbetsmoment för domstolshandläggarna. Kontrollen skulle ske i ett mycket stort antal fall, vilket sammantaget skulle leda till en ökning av den redan ansträngda arbetsbelastningen. Jag har därför kommit fram till att någon rutinändring inte ska göras. I den bedömningen ingår att det redan gäller som en självklarhet att

alla personer som handlägger mål med sekretess ska vara extra varsamma, så att inte sekretessbelagda uppgifter felaktigt avslöjas.

AA kommenterade tingsrättens remissvar.

Rättslig reglering m.m.

Om en uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden finns i en förundersökning i ett brottmål gäller enligt 35 kap. 1 § första stycket 1 offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, sekretess för uppgiften, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider skada eller men. Sekretess för namnet på den misstänkte kan även gälla hos en domstol om polisen eller åklagaren under förundersökningen ger in en framställning angående förordnande av offentlig försvarare och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs, se 43 kap. 2 § och 3 § andra stycket OSL. Uppgiften att någon är misstänkt för brott har normalt ansetts vara av den karaktären att sekretess gäller för den (se prop. 2003/04:93 s. 65 f. och prop. 2015/16:144 s. 25).

Sekretess enligt 35 kap. 1 § OSL hindrar emellertid inte att en uppgift lämnas ut till en enskild enligt vad som föreskrivs i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL, se 35 kap. 10 § OSL. Regleringen innebär följaktligen att sekretessen inte gäller i förhållande till vårdnadshavare, se 12 kap. 3 § OSL. Men undantaget kan också gälla i förhållande till vissa andra personer.

Om någon som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för ett brott ska, enligt 5 § första stycket LUL, vårdnadshavaren eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran samt någon annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas och kallas till ett förhör som hålls med den unge under förundersökningen. Av andra stycket framgår dock att undersökningsledaren får besluta att t.ex. skjuta upp en underrättelse om brottsmisstanken eller en kallelse till förhöret, om det är nödvändigt för att sakens utredning inte väsentligen ska försvåras. Detsamma gäller enligt tredje stycket om det skulle strida mot den unges bästa eller om det finns andra särskilda skäl.

När åtal väcks mot den som inte har fyllt 18 år ska tingsrätten underrätta den unges vårdnadshavare om åtalet och om tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det. Skyldigheten omfattar även underrättelse till den som svarar för den unges vård och fostran eller som har en fostrande roll i förhållande till den unge. Detta framgår av 26 § LUL. Och om åtalet avser ett brott på vilket fängelse kan följa ska samma personer också höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det, se tredje stycket i det nämnda lagrummet.

Bestämmelserna i LUL innebär att tingsrätten ska underrätta eller kalla inte bara vårdnadshavare eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran – dvs. den eller de som har det huvudsakliga ansvaret för den unge – utan även den som kan anses ha en fostrande roll i förhållande till den unge. Vid utvidgningen av 26 § till att omfatta också den sistnämnda gruppen angavs i förarbetena exempelvis att föräldrar som inte är vårdnadshavare men som regelbundet umgås med den unge ofta kan anses ha en sådan fostrande roll. Även föräldrar som endast har ett sporadiskt umgänge kan ibland räknas till denna kategori. Således har det ansetts viktigt att alla dessa personer, och alltså inte bara vårdnadshavare, kan ges möjlighet att hjälpa den unge att komma till rätta med sin brottslighet och därmed att få en närmare kännedom om brottsutredningen (se prop. 2001/02:111 s. 20 f.). Särskilda skäl mot att underrätta och kalla en person som omfattas av lagens ordalydelse kan föreligga t.ex. om det finns en svår konflikt mellan en umgängesförälder och den förälder som har vårdnaden eller om det kan befaras att den unge skulle bli mindre meddelsam på grund av närvaron av en viss person (se a. prop. s. 25).

Polis och åklagare bör i första hand höra med den unge själv om det finns någon som har en fostrande roll i förhållande till honom eller henne, men annars kan t.ex. den unges vårdnadshavare eller socialtjänsten tillfrågas (a. prop. s. 20 f.). Avsikten är dock inte att myndigheterna ska initiera någon större utredning om det finns någon ytterligare person som ska underrättas och kallas än den som har det huvudsakliga faktiska ansvaret för den unge.

Av 21 b § förundersökningskungörelsen (1947:948) framgår att polisen ska anteckna i protokollet eller på en annan särskild handling vem eller vilka som enligt 5 § LUL har underrättats och kallats till förhör som hållits med en misstänkt som inte har fyllt 18 år. En domstol kan normalt utgå från att det endast är den eller de som på detta sätt fått kännedom om förhör under förundersökningen, och som antecknats i förundersökningsprotokollet eller på annat sätt, som ska underrättas (a. prop. s. 22 och 26). En sådan uppgift torde också kunna framgå av ett yttrande från socialtjänsten enligt 11 § LUL, vilket åklagaren som huvudregel ska hämta in innan han eller hon beslutar i åtalsfrågan.

Som huvudregel upphör sekretessen enligt 35 kap. 1 § första stycket OSL att gälla för uppgifter i en förundersökning när uppgifterna lämnas till domstolen med anledning av att åtal väcks, se 35 kap. 7 § OSL.

Bedömning

Det är klarlagt att tingsrätten i samband med en framställning om offentlig försvarare registrerade båda föräldrarna som vårdnadshavare till den underårige misstänkte trots att endast en var det. Utredningen har inte klarlagt hur det gick till eller var den felaktiga uppgiften kom ifrån. Det framgår dock att tingsrätten därefter skickade en underrättelse till den underårige med uppgift om att rätten preliminärt hade bedömt att han inte behövde en sådan försvarare och att en

kopia av underrättelsen samtidigt skickades till båda föräldrarna. Såvitt framkommit uppmärksammade tingsrätten att pappan inte var vårdnadshavare först när mamman kontaktade tingsrätten och påtalade detta.

Som framgår av den rättsliga regleringen finns det visserligen situationer då även en förälder som inte är vårdnadshavare ska underrättas av polisen om att en underårig är misstänkt för brott, eller kallas att vara tillgänglig vid ett förhör med den misstänkte underåriga under förundersökningen. Inget i framställningen om försvarare tydde emellertid i det här fallet på att polisen hade underrättat eller kallat pappan till något förhör med sonen. Av utredningen drar jag därmed slutsatsen att det var tingsrättens hantering av aktörsuppgifterna i målet som medförde att pappan fick kännedom om att sonen var misstänkt för brott trots att sekretess då fortfarande rådde för uppgifterna.

Jag instämmer i tingsrättens bedömning att det var fel att skicka en kopia av den aktuella underrättelsen till den misstänktes pappa. Även om det inträffade framstår som ett enskilt misstag, till följd av den felaktiga registreringen i målhanteringssystemet Vera, kan domstolen inte undgå kritik för det inträffade.

Tingsrätten tycks ha omfattande handläggningsrutiner för brottmålshandlingen, och de åtgärder som har vidtagits för att misstaget inte ska upprepas framstår som tillräckliga. Jag vill dock understryka vikten av noggrannhet vid såväl registreringen av personuppgifter i målhanteringssystemet Vera som hanteringen av sekretessbelagda uppgifter i domstolens mål och ärenden så att enskilda inte drabbas av olyckliga eller allvarliga konsekvenser.

Vad som i övrigt förts fram i ärendet ger inte anledning till någon ytterligare åtgärd eller något uttalande från min sida.

Jag har i dag kritiserat en annan tingsrätt för att ha skickat uppgifter om en underårig målsägande till en förälder som inte var vårdnadshavare (se JO:s ärende med dnr 3828-2019).

Ärendet avslutas.